

Ohnivý kameny a diamant ve *Physiologu*

Přestože je spis, jemuž se v moderních edicích dostalo názvů *Physiologus Graecus* a *Physiologus Latinus*, malý rozsahem, lze jej právem zařadit mezi pozoruhodné texty raně křesťanského písemnictví. Významně totiž ovlivnil nejen patristickou a středověkou exegezi, ale rovněž dva paralelní proudy té oblasti středověké literatury, jejímž tématem je svět zvířat – bestiáře a encyklopedie sepsané v latině i ve vernakulárních jazycích v průběhu 11.–14. století. Autor *Physiologu* čerpá bohatě z odborných antických děl, avšak podobně jako autoři paradoxografických spisů helénistického období si vybírá ty nejneobvyklejší poznatky ze zoologie či mineralogie. Jeho záměrem však není vyvolat u čtenáře pouhý úžas nad nevšedními projevy přírody. Na podivuhodném chování více než čtyřiceti zvířat a na zvláštních vlastnostech několika kamenů chce poukázat na tajemství Boží inkarnace a vzkříšení a povzbudit čtenáře k zápasu proti ďáblovým pokušením.

Dva rozdílné způsoby, jimiž se autor snaží působit na své čtenáře (to jest buď teologickou, nebo morální interpretací), i vliv jeho textu na podobu středověkých bestiářů a na středověké iluminace, budou na kolokviu přiblíženy prostřednictvím dvou kapitol tohoto dílka, z nichž jedna je věnována ohnivým kamenům a druhá pojednává o diamantu. Latinská verze B *Physiologu*, z níž zde bude citováno, obsahuje třicet sedm kapitol; dvě kapitoly o diamantu a ohnivých kamenech jsou však dostatečně reprezentativním příkladem rozmanitého přístupu autora k pramenům, z nichž čerpal, způsobu jeho práce s textem i obou typů výkladů, na jejichž křídlech spěje k jedinému cíli.

Osnova příspěvku:

- 1) Krátký úvod o *Physiologu*, základní struktura, kterou autor zachovává v každé kapitole, a dvou typech symbolického výkladu.
- 2) Kapitola o ohnivých kamenech: nejasné prameny, pouze paralely v antické literatuře. Zajímavým problémem je zde možná inspirace autora v Písmu. Recepce ve středověkých bestiářích a rozdílné typy ilustrací k této kapitole.
- 3) Kapitola o diamantu: inspirace v antické odborné literatuře; problém odkazu na Písmo. Bohatost symbolického výkladu autora a bohatost významů, jež nebyly vyjádřeny slovy. Recepce ve středověkých bestiářích a rozdílné typy ilustrací k této kapitole.

OHNIVÉ KAMENY. Na jakési hoře na východě se nacházejí ohnivé kameny, které mají v řečtině jméno *terobolem*; jeden je mužského a jeden ženského pohlaví. Leží-li tyto kameny daleko od sebe, oheň uvnitř nich se nerozhoří. Pakliže se však náhodou dostane ženský kámen do blízkosti kamene mužského, oheň v nich ihned vzplane, a to v takové síle, že začne hořet vše, co se v okolí oné hory nachází.

Proto se i vy, lidé Boží, kteří žijete na tomto pozemském světě, držte daleko od žen, aby se ve vás, pokud byste se k sobě přiblížili, nezažehl onen vzájemný oheň a nestrávil to dobré, co do vás Kristus vložil. Existují totiž Satanovi andělé, kteří neustále útočí na spravedlivé, a to nejen na svaté muže, ale i na bezúhonné ženy. Prostřednictvím ženy byli pokoušeni kupříkladu Samson a Josef; jeden z nich zvítězil, druhý podlehl. Také Eva a Zuzana byly vystaveny pokušení, z něhož Zuzana vyšla vítězně, kdežto Eva podlehla. Je tedy třeba střežit své srdce a mít na zřeteli veškerá Boží přikázání. Neboť láska k ženám, které jsou hříšnicemi již od samého počátku – totiž od Adama –, připravuje i dnes neposlušné syny o rozum.

DIAMANT. Physiologus říká: Existuje kámen jménem diamant, který se nachází v jedné hoře na východě. Nepátrá se po něm ve dne, nýbrž v noci; tam, kde se vyskytuje, totiž září za noční temnoty, naproti tomu ve dne není jeho jas patrný, protože jej tlumí sluneční světlo. Nad tímto kamenem nemá žádnou moc ani železo, ani oheň nebo jiný kámen.

O tomto kameni diamantu prorok říká: *Viděl jsem muže stojícího na diamantových hradbách a v jeho ruce kámen diamant, uprostřed lidu Izraele (Am 7,7–8)*. Stvoření nemůže být nad Stvořitelem, a proto je diamant Kristus. Stojí totiž na diamantových hradbách – na světcích, živých kamenech, z nichž je vybudován nebeský Jeruzalém. Jsou to apoštolové, proroci a mučedníci, nad nimiž nemá moc ani oheň, ani meč, ani zuby šelem. A stejně jako mají křesťané své jméno podle Krista, nazval prorok také všechny světce „diamantové kameny“ podle onoho diamantu. [...]

Hora na východě, o níž se zmiňuje Physiologus a v níž se nachází kámen diamant, je obrazem nezrozeného Boha Otce, od něhož vše pochází. Když tedy Physiologus mluví o hoře, má na mysli vznešenou a nedostižnou slávu. [...]

To, že tento kámen nelze vypátrat ve dne, znamená, že Kristus skryl své sestoupení před nebeskými vládami, mocnostmi a panstvy, jež jako hvězdy stojí v blízkosti Boha. [...]

To, že se tento kámen nachází v noci, znamená, že Kristus sestoupil v temných časech tohoto světa a přinesl světlo celému lidskému rodu, který sídlil v temnotě a v krajíně stínu smrti, jak praví prorok David jménem všech lidí: *Protož ty mi rozsvěcuješ pochodeň, Pane; můj Bože, zazáří do mých temnot (Ž 17,29)*. Náš Pán tedy přišel, vzal na sebe pochodeň, kterou ďábel uhasil, totiž lidskou duši a tělo, rozžehl ji světlem své slávy, probudil ji zpět k životu a před očima všech ji odnesl s sebou... [...]

To, že Physiologus o tomto kameni říká, že jej nemůže zdolat ani železo, znamená, že smrt nad Kristem nemá žádnou moc. On totiž smrt rozdrtil a rozšlapal, jak dosvědčuje apoštol: *Smrt byla pohlcena vítězstvím. Kde je, smrti, tvá ničivost, kde je, smrti, tvůj bodec (1 K 15,55)*? Tento kámen však nemůže být zdolán ani ohněm, to jest ďáblem, který svými ohnivými šípy spaluje celou zemi a obce – totiž bezuzdné lidi, opilce a ty, jež přemáhá hněv... Diamantu ale neublíží ani jiný kámen, to znamená naprosto žádný člověk ani žádné stvoření nebude mít nad ním žádnou moc. *Všechno povstalo skrze něho a bez něho nepovstalo nic (J 1,3)*.